

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח

מעשה קין והבל/ בראשית פרק ד

אוריאל טויטו (oriel@orot.ac.il)

שיעור 92

- (א) והאדם ידע את חוה אשתו ותיחר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה' :
 (ב) ותסוף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה :
 (ג) ויהי מקצץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' :
 (ד) והבל הביא גם הוא מכלכלות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו :
 (ה) ואל קין ואל מנחתו לא ישע ויחר לקין מאד ויפלו פניו :
 (ו) ויאמר ה' אל קין למה תרה לך ולמה נפלו פניך :
 (ז) הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואלך תשוקתו ואתה תמשל בו :
 (ח) ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויחרגהו :
 (ט) ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי :
 (י) ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה :
 (יא) ועתה ארוור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך :
 (יב) כי תעבד את האדמה לא תסוף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ :
 (יג) ויאמר קין אל ה' : **גדול עוני מנשא** :
 (יד) הן גרשתי אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתתר והייתי נע ונד בארץ **והיה כל מצאי יהרגני** :
 (טו) ויאמר לו ה' לכן כל הרג קין שבעתים יקם וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו :
 (טז) ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן :
 (יז) וידע קין את אשתו ותיחר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך :
 (יח) וינולד לחנוך את עירך ועירך ילד את מחויאל ומחויאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך :
 (יט) ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה :
 (כ) ותלד עדה את הבל והיה אבי ישב אהל ומקנה :
 (כא) ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב :
 (כב) וצלה גם היא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ונחות תובל קין נעמה :
 (כג) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמעו קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפעמי וילד לחברתי :
 (כד) **כי שבעתים יקם קין** ולמך שבעים ושבעה :
 (כה) **וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותיקרא את שמו שת**
 כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין :
 (כו) ולשת גם היא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' :

האם נענש קין על רצח אחיו הבל?

א.ב. יהושע, "מהו בעצם עונשו של הרוצח הראשון" מאזנים, אלו תשנ"ח, עמ' 3: מצויד בהגנה מוחלטת מפני כל נקמה או פגיעה יוצא קין מלפני האלוקים, אבל לא לנדודים קשים, מנותקים מן החברה האנושית כפי שקבעה הקללה האלוקית, אלא להתיישבות חדשה במקום שאינו רחוק מגן עדן והנקרא ארץ נוד. האם זהו המקום אשר בו תוגשם גזירת הנדודים? לאו דווקא. ארץ נוד קשורה לנדודים כנראה רק דרך שמה, שכן לפי הטקסט המקראי קין מגשים דווקא התיישבות שעולה יפה. לא רק שאשתו של קין (האם היא הייתה קיימת לפני הרצח?) יולדת לו בן, אלא מכאן ואילך אין הוא רוצה להיות תלוי לפרנסתו בעבודת האדמה, ובצדק, שכן לאחר קללת האלוקים את האדמה כשותפה ברצח אחיו הבל, היא נועדה להיות קשה ומרדנית למי

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח

שיבקש להוציא ממנה לחם. קין עובר תהליך 'מודרני' של מעבר מן הכפר אל העיר (שהיא ההפך הגמור מנדודים), והעיר החדשה שהוא בונה וחונך היא אכן מקומו החדש בכל המובנים. ... ובכן, כשאנו חוזרים ובחנים היטב בעיניים צלולות את סיומו של סיפור קין והבל, כפי שהוא מובא במקרא, אנו נדהמים לגלות שלא זו בלבד שהרוצח לא נענש בעונש חמור על הרצח שביצע, אלא גם שהעונש החמור פחות, שנקבע לו על ידי האלוקים, לא התקיים בסופו של דבר. כך שהרוצח לא חזר אפילו למצב שלפני הרצח, אלא שעל פי קריאה זהירה של הטקסט, נראה בבירור שמצבו אף הוטב, עד שאפשר לומר בוודאות שהיה כאן כמעט מהפך לטובתו של קין.

רש"י (ד, יט): ויקח לו למך - לא היה לו לפרש כל זה, אלא ללמדנו מסוף העניין שקיים הקדוש ברוך הוא הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין, עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין, זהו שאמר (פסוק כג) כי איש הרגתי לפצעי וגו': **במדרש תנחומא [בובר] פרשת בראשית סימן כה:** אתה מוצא בשעה שהרג קין להבל, נגלה עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: אי הבל אחיד? בקש לגנוב דעת של מעלה.

אמר הקדוש ברוך הוא: מה עשית קול דמי אחיד צועקים אלי.

כיון ששמע קין התחיל עשות תשובה של רמאות, שנאמר: 'ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא.'

אמר לפניו ריבונו של עולם אתה טוען העליונים והתחתונים, ואין אתה יכול לטעון עוני.

ד"א אמר לפניו: ריבונו של עולם אתה נקראת 'מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשעי' (מיכה ז יח), וגדול עוני מנשוא?

א"ל הקדוש ברוך הוא: **עשית תשובה, חניך שאני מבטל ממך גזירה אחת**, שנאמר: 'ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד' (ד, יז).

בראשית ד, יג: ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא.

הרמב"ן (פס' יג): והנכון בפשט שהוא וידוי. אמר, אמת כי עוני גדול מלסלוח, וצדיק אתה ה' וישר משפטיך, אף על פי שעשית אותי הרבה מאד. והנה גרשת אותי היום מעל פני האדמה - כי בהיותי נע ונד ולא אוכל לעמוד במקום אחד הנה אנכי מגורש מן האדמה ואין מקום למנוחתי, ומפניך אסתר - כי לא אוכל לעמוד לפניך להתפלל או להקריב קרבן ומנחה, כי בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי. אבל מה אעשה כי כל מוצאי ירגני - ואתה בחסדך הרבים לא חייבת אותי מיתה: והענין, שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש, אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי, כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום, יהרגוני החיות, כי סר צלך מעלי. הודה כי האדם איננו נשגב ונמלט בכחו, רק בשמירת עליון עליו:

הרמב"ן (פס' יז): וטעם ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך - כי מתחילה היה חושב להיות עירי בעונו, ואחרי שנולד לו זרע החל לבנות עיר להיות בנו יושב בה, ובעבור כי הוא ארור ומעשיו לא יצליחו קראו "חנוך", להגיד כי לא בנאה לעצמו, כי הוא אין לו עיר ומושב בארץ, כי נע ונד הוא, אבל יהיה הבנין לחנוך, וכאלו חנוך בנאה לנפשו. ומפני שלא אמר "ויבן עיר", כאשר יאמר ויבן את נינוה (להלן י, יא), ויבנו בני גד את דיבון (במדבר לב, לד), יורה כי היה כל ימיו בונה העיר, כי מעשיו ארורים, יבנה מעט בטורח ועמל, וינוע וינוד מן המקום ההוא, ויחזור שם ויבנה מעט, ולא יצליח את דרכיו.

הרד"ק (פס' טז): וישב בארץ נוד - נד ממקום למקום עד שישב לו במזרח עדן רחוק מהמקום שהיה בו אביו ואמו וגם שם לא מצא מנוח לו, כי כבר נגזר עליו שיהיה נע ונד כל ימיו, אלא שרוב ישיבתו היה באותו מקום שהיא קדמת עדן ואשתו ובניו ישבו שם תמיד והוא היה נד, וקראו אותו מקום ארץ נד מפני שנד לשם למקום אשתו ובניו ומשם הולך ושב.

רש"י (פס' יג): גדול עוני מנשוא - בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון:

ראב"ע (פס' יג): ופי' גדול עוני מנשוא על דעת כל המפרשים שהודה חטאו. ופי' נשוא כטעם סלוח כמו נושא עון (שמות לד, ז). ולפי דעתי שהעברים יקראו העקב שכר, והעונש הרע הבא בעבור העון חטאת, וכן כי לא שלם עון האמורי (ברא' טו, טז), אם יקרך עון (ש"א כח, י), ויגדל עון בת עמי (איכה ד, ו). והטעם, כי זה העונש גדול לא אוכל לסבלו. ויורה על אמיתת זה הפי' הפסוק הבא אחריו.

נחמה ליבוביץ, הוראת פרשני התורה, בראשית, ספרית אלינר, ירושלים תשס"ג, עמ' 21: הקושי בפסוק הוא: אם נקרא אותו כמשפט חייו, כקביעת עובדה, דהיינו כהודאה מצד קין, שאומנם גדול עונו יותר משיוכל לקוות לסליחה - הרי שמתנגד הפסוק להקשרו. שהרי בפסוק הבא מתחיל קין להתמקח על גודל העונש, לבוא בטענות שאין זה עונש הוגן (ה'ן גרשת אותי). אם באמת מודה הוא: 'גדול עוני מנשוא' - לא יוכל להמשיך בהפצרות להקטין את עונשו. זוהי הסיבה שפירש רש"י את פסוקנו ב'תמיה'.